

גשם של דעות

את מתלבטת לגבי ניתוח קיצור קיבה, הידרותרפיה לילד או קידום באנגלית לילדה - מה דעתך במקום לרוץ למומחים לערוך... משאל בשכונה? את זה בדיוק מציעה **חכמת ההמונים**. לפני שנפטר את המקצוענים בכל התחומים, שלחנו את שפרה יוספי לבדוק מהם גבולות הגזרה והאם ומתי הכלי הפופולרי עלול להפוך להיות מניפולטיבי ומסוכן

[שפרה יוספי]

את

דעות אנחנו שואלות ומתדיינות ורק אחר כך מגבשות דעה. מחקרים מוכיחים שהדעה הזאת תהיה הטובה ביותר. מסתבר שלאדם הכי חכם בחדר קוראים "כולם". בלכסיקון המקצועי קוראים לתופעה "חכמת ההמונים". כמעט כולנו משתמשים באיזשהו פורמט שיתופי של דעות (וכל המרבה הרי זה משובח). קבוצות תמיכה להתמודדויות, פורומים סגורים לבעלי מקצוע וקבוצות מיקוד לקהל יעד או נטוורקינג צוות כפטריות אחר הגשם. כשמטריית היגיון פרושה מעלינו יצאנו לבדוק את מטר הדעות. האמנם רק יבול אינטלקטואלי משובח הוא מצמיח או שהוא עלול להפוך למבול מסיכן והרסני?

האם מדובר בסערה חברתית חולפת או דווקא בשיטה משוכללת שימושית שהולכת ומשתלטת על המנהיגות הבודדת השולטת בראש? האם מדובר בפתרון גרוע לבעיות אמיתיות או שאפשר לאמץ בחום את השיטה שמשנה את

מי תשאלו האם כדאי לעשות במטבח 'קנט' לשיש? עם מי תתייעצי האם מומלץ לעשות ניתוח כפתורים בגיל צעיר? מי יגיד לך איזו דיאטה כדאי לך לאמץ? ואיפה תמצאי תשובה להשאלות של טיפול תרופתי?

פעם אם רצינו לקבל פתרון אמין ומקצועי, הלכנו למומחה היחיד, הבלעדי. אם ביקשנו לשמוע תשובה מלומדת ומנומקת הלכנו אל הבר סמכא - למי שרזומה מקצועי מפואר מעטר את קורות חייו. היום? היום אנחנו לא מהססים לשאול גם את השכנה, את האחות ואת החברה לצוות. כן, את כו-ל-ן יחד. היום אנחנו מקבלות את מטר הדעות בזרועות פתוחות. מאמינות שכל טיפדע שתגיע תצמיח פתרון נכון ומדויק יותר. כך, נאמנות לעיקרון שלשני יהודים יש לפחות שלוש

מקשיבים לדעה אחרת אנחנו מגלים אופני תגובה נוספים. באופן ציורי אפשר לתאר זאת כמו שבילי גישה חדשים שנשללים אל מחוזות חדשים במוח. כך אנשים עם ראש קטן מאמצים להם דרכים להתנהג בראש גדול.

גם **דבורי וקסטוק** מייסדת ומנכ"ל מרכז 'סוויטשי' לשינוי מצטרפת לאשירה ומדגימה: הראייה שלנו מוגבלת. אנחנו יכולים לראות עד מרחק מסוים עם שדה ראייה מצומצם. כמו שאנחנו לא יכולים לראות מה קורה מאחורינו בזמן שפנינו קדימה. חכמת ההמונים עוקפת את המגבלות האישיות של היחיד שמוגבל בזמן, בכסף, במקום, בחשיבה.

הכוח של הקבוצה מעניק מרחב מאפשר ויצירתי למציאת פתרון, ללא חסמים. לכן חשיבה משותפת יכולה לייצר דיון עומק ולעבור משאלת ה"מה" לשאלת ה"איך"?

האופן בו אנחנו מתמודדים עם בעיות? את הוורסיה הראשונית לטפטוף קליל של דעות אפשר לפגוש על הספסל בגינה הציבורית: נושאי השיחה משתנים במהירות: התייעצות מהירה על תוכן הצלחת בארוחת הערב, מחירי הגרביים ואיכותם ואפילו סוגיות חינוכיות לגבי שיתוף הילדים בקושי כלכלי. לכל אחת יש מה לומר. האמת - לכל אחת כדאי להקשיב. גם אם לא נאמץ אף לא אחד מהפתרונות. למה? בגלל המוח הקולקטיבי.

לאשירה הלוי, חוקרת חברה, הסבר מנומק: המוח שלנו מוגבל. כשאנחנו חושבים על פתרון אנחנו די מהר ננעלים על אופן תגובה אחד, זה שמוכר לנו יותר. זה שאנחנו משתמשים בו ביום-יום. לרוב תהיה זו תגובה שראינו בבית. תגובה שמונעת מפחד ש"מה יגידו", תגובה שמונעת מרצון להשתייך, להיות כמו... כך יוצא שאנחנו שבויים בתוך כלא דמיוני ובכלל לא טורחים לצאת מתוכו. כאשר אנחנו

מתחילה להרגיש סימנים כלשהם של חרדה, למשל, או לראות בגוף של התינוק שלה פריחה אחרי חום, שווה בהחלט לשאול את השכנה ואת האחות אם היא מכירה את התופעה. שווה גם לשבת לכוס קפה ועוגה בין קהל של חברות ולהתעניין איך מעצבים את הבית. עד לרגע בו אנחנו מסתכנים בהידבקות. האחות נזכרת מה היה עם חרדותיה ובלוי לשים לב גולשת אליהן ולא מבינה למה היא לא נרדמת בלילה.

השכנה רק קפצה לאבחון את האבעבועות של התינוק הלא מחוסן שלך, והופ, גם התינוק שלה נדבק.

ושמעון, מקבוצת התמיכה לסובלים מדיכאון לא מבין למה הוא גורר את הרגליים ומתרגז עוד יותר.

כדי שקבוצת תמיכה תהיה אפקטיבית ולא מדבקות, יש צורך במי שינהל אותה בחכמה וישמור על האיזון ועל הקשב הדק בין המשתתפים. לייצר אכן - תמיכה, תרומה, מתן עזרה ושכב, ולא חלילה סחף המונים מטביע.

נקודה נוספת היא התאמה:

ישבנו על כוס קפה ברזילאי וגיבשנו דעות על עיצוב הבית. מה לעשות שלאילנה יש עשרים אלף זרובה בתקציב ולך חמישים אלף? ייתכן מאד שהיא תתבלבל. הדעות לא תהיינה רלוונטיות עבורה, במקרה הטוב, במקרה הפחות טוב היא תשקע בחובות שאין לה דרך לצאת מהם.

לזוויה כדור בשם ציפראלקס עזר מאד לחרדות. לשישנה הוא גרם להתאשפו עם התייבשות ובלבול אחרי שנטלה אותו, ממש כמו שזוויה הורתה לה; כדור אחד ביום.

וציפי לקחה סיק, באסרטיביות, ממש כמו שהסבירו לה בקבוצת התמיכה של השפעת. היא עמדה מול הבוס ודרשה את שלה: שבוע שלם. רק מה שלא היה ברור כאן זה שציפי עובדת חדשה ומוטב ותהיה קצת פחות אסרטיבית כדי שלא יפטר אותה שבוע לאחר מכן. חכמת ההמונים היא חכמה, שוב. אין ספק בכך. השאלה כמה היא פנויה להקשיב לכל הניואנסים האישיים. כמה ההקשבה שלה נקייה ומתואמת.

תשועה ברוב יועצות?

שיתוף ידע זה דבר נפלא, מקדם ומועיל. אך מה קורה כאשר מדובר ביצירה עם כנפיים והשראה? עם נפש סוערת שיוצרת בתוך מרחב פנימי ונתונה לפרשנות אישית? האם גם אז יש מקום לתת

את הראש לאופציות נוספות. לצאת מהתקיעות ולהתבונן באתגר מזווית נוספת. אך בד בבד חשוב לזכור שהסכנה הגדולה מול גשם של דעות היא שאו האדם הבודד נתון בהצפה ואפילו בבלבול, ואם הוא אדם חסר ביטחון גם ככה - הצפה כזו עשויה לשתק אותו ממש. לכן אני ממליצה למי שיוצא החוצה ופונה לחכמת המונים קודם כל להכנס פנימה, כדי לא לאבד את האינטואיציות הבסיסיות, לעשות בירור פנימי, ללמוד לסמוך על עצמו ולמקד את הצורך שלו בפנייה לעזרה מבחוץ.

דבר נוסף וחשוב מאד הוא שהאדם עצמו צריך להיות אישיות שמסוגלת לקבל החלטות, כי עם כל הכבוד לרעיונות שאחרים מציעים לו הוא זה שיצטרך לקחת אחריות על ההחלטה ועל התוצאות בסופו של יום. אנחנו מתחילים ואנחנו מסיימים. אנחנו אלו שנקבל באחריות גמורה את ההחלטה הסופית ואנחנו גם נשלם עליה - לטוב ולמוטב.

אגב, חשוב לשים לב שגם שיתוף מוגזם, פנייה חוזרת ונשנית החוצה, לא תמיד מגיעה ממקום בריא וחזק של שיתוף ופתיחות אלא לפעמים היא נובעת מתוך קושי של בעל העסק/ המנהל לקבל החלטות ולבצע אותן, והעיסוק בשיתוף מאפשר תחושה של "אני מנסה לפתור את העניין. זה כבר בעבודה" כשבפועל זה לא באמת כך.

מרבח דעת מרבח מכאוב

גם **תמר עבודי** עוים בדרך מתארת כיצד עודף מידע עלול להפוך לביצה עכורה ולא תומכת בכלל שבה אנחנו עלולים למצוא את עצמנו טובעים בסחף מטביע.

רוצים דוגמא?

בואו נספר על חכמת המונים שמתגבשת לקבוצת תמיכה נהדרת של חולי שפעת. הם יסבו בקבוצה אחת, מלוכדת. מגוון מכל שלושת הסוגים של השפעת: A, B, C.

ידונו שם יחד על דרכי התמודדות מול הבוס, טכניקות להכנת תה, טפטוף לימון ומה בדבר האנטיביוטיקה. האווירה תהיה כל כך חמה, עד כדי כך שהמשתתפים יוכלו להדביק את עצמם שוב ושוב מהווירוסים שיתעופפו בחלל החדר.

זה פשוט. לא רק וירוסים מדבקים. גם דיכאון יכול לדבק. גם התמכרות. גם אלימות מדבקות, תנסו להיות בחברה שצועקת ללא הרף ותופעתו להכיר כמה מהר אתם מרימים את הטון שלכם.

שלא יהיה ספק לרגע: חכמת ההמונים היא חכמה עצומה. כשאשה

מה שכן קרה זה שהתשובות שקיבלתי גרמו לי לשנות פאזה ולבנות מתחם של מציאות מדומה ולשווק אותו לנופשים. התחזקה הרבה יותר פשוטה, אני לא חוששת חלילה מאסונות טביעה והמקום תפוס לגמרי ביבין הזמנים. מאיפה הרעיון? כשהתייעצתי עם חברות הן ביקשו לראות סימולציה של המבנה. הבנתי שסימולציה זה הדבר הבא. ואז עלתה אופציה שבמקום צימר אפשר לבנות מרכז סימולציה: משחקי מציאות מדומה שתן מענה לנערים ובחורים שמבקשים אטרקציה לא שגרתית אך גם לא מסוכנת. אני שמחה שבתוך בליל הדעות הצלחתי לייצר משהו שהוא שלי, שאני יודעת שהוא יעבוד".

חושבים ביחד, מנהלים לבד

אחד התנאים להתייעצות עשירה ומצמיחה היא התייעצות מגוונת: להתייעץ עם הבוסית ועם הילד הקטן שלך. להתייעץ עם הבעל ועם בעלת המכולת. לרוב, המקוריות מנצחת את השכל הישר והשובה כנה ולא מתייפייפת נוכל לקבל אם נעז לשאול גם את אלו שעד היום לא שאלנו אותם לדעתם. כך גם ציפי חשבה.

ציפי יועצת בית הספר ששאפה לשפר את האקלים הבית ספרי הציבה תיבת ייעול ולא זימנה אליה אנשי צוות זוטרים שיתנו לה רעיונות מקוריים אך לשפר את האווירה בבית הספר לאחר שניהול כושל במשך שנים רבות מעד את המוטיבציה של כולם. המנהלת החדשה התנגדה לרעיון השיתוף בחריפות: "רעיונות כאלו ממסמסים לנו את הסמכות". האם אין צדק בדבריה?

לדבורי יש הסבר מאד פשוט: מי שעצם המחשבה על שיתוף גורמת לה לבהלה זקוקה כנראה לשליטה טוטאלית. יש מנהלים ששיתוף עובדים או מדיניות 'הדלת פתוחה' לעובדים, מאיימת עליהם. הם רוצים להיות אלו שחושבים לבד, אלו שמנהלים לבד. כמו פעם: עם עניבה ומשרד, עם כיסא מסתובב ורצוי- בקומה שמעל, ביחידה נפרדת. החשיבה הדיכטומית שמפרידה בין מנהל לעובדים עדיין קיימת אך בזכות ההבנה ששיתוף מאפשר כל כך הרבה אפשרויות חדשות, התקדמות והתפתחות, ההסתכלות של העולם העסקי על יחסי עובד-מעביד השתנתה. ה-OPEN SPACE הולכים ותופסים תאוצה בזכות אידיאל השיתוף וחלוקת הידע. ההיררכיה כבר לא מקודשת כי גם היא בעלת חסרונות משלה.

האם יותר מידי ידע עלול להזיק?

דבורי וקשטיק מתייחסת לסוגיה עם הרבה אחריות: "חשוב לפתוח

חוות דעת וחווית ידע

ניתן לומר שבכל חוות דעת שאנחנו מקבלים מסתתרת לה חווית ידע שעשויה לתרום לנו.

המציאות כבר הוכיחה זאת: לפני שלושים שנה כשספינת נפט פגעה בשונית בחופי אלסקה. המומחים בעלי הידע ניסו לגייס חוות דעת מקצועית כדי למצוא מתוכן את האחת, היעילה והבטוחה ביותר לטיהור המפרץ. עשרים שנה ממשלת ארה"ב ניסתה לשאוב את הנפט מקרקעית הים אבל פעם אחר פעם הנפט קפא והעבודות הופסקו. ואז היא פנתה לעזרת הציבור. מי שהביא פתרון מעשי מעולם הידע שלו היה בסך הכל מומחה לחומרי בניין. לא דוקטור לכימיה ולא פיזיקאי. הוא הכיר בטון. הידע שלו הצטמצם בכך שהוא ידע שעל מנת שבטון לא יתמצק יש לרטט אותו ללא הפסקה, במהירות. בדומה למכונת ברד. ככה הוא נשמר נוזלי. ההיגיון שלו אמר שמה שעובד על בטון עשוי לעבוד גם על נפט קפוא, והוא צדק.

אחרי עשרים שנה נשאבו סוף סוף אותם מיליוני ליטרים של נפט מזהם בכמה ימי עבודה של פועלי בניין. כמה פשוט.

פשוט? האמת זה כך, מאד פשוט. מאד יעיל. לדברי אשירה, בדקה מהירה בהיסטוריה האישית שלכם תגלה שגם אם לא אימצתם לחלוטין את הרעיון שהציעו לכם, יצרתם לכם מתוך המגוון תשובה לא פחות טובה ממומחה שיכולתם לגייס לעזרתכם. סך כל החלקים הם הרבה יותר משלם.

בר סמנא ורב סמנא

מירי בנתה צימר והתבלטה איפה ההשקעה תחזיר את עצמה: האם עיצוב מלכותי ומוקפד (ויקר להחריד!) ימתג את הצימר ויביא אליו את קהל המבוסס כלכלית שיהיה מוכן להשקיע או שאולי בריכה משפחתית בנויה בחצר תגרום ללקוחות להעדיף את הצימר שלה על פני האחרים? "יכולתי לפנות למשרד אסטרטגיה בר סמנא עם רקורד הצלחות מרשים ולבקש פילוח שוק מדויק אבל העדפתי לשאול את המעגל הקרוב אלי - חברות ומשפחה. ידעתי שהם יתנו לי מענה מפורט, מהלב. יצאתי לצייד של חוות דעת - טלפון אחרי טלפון. אבל אף תשובה לא גרמה לי להחליט באופן סופי ולגבש עמדה וודאית.

חכמים יוגר מהד"ר האומדן

מי שעסק בחקר התופעה ובכלל בחקר הסטטיסטיקה היה פרנסיס גלטון. ב-1906 הוא נכח בתחרות ביקרים שביקשה מהקהל לאמוד את משקלו של פר שהוצג לראווה. המשתתפים רשמו את הניחוש שלהם על פתק ונתנו למנחה. 800 איש ניסו לנחש כמה שוקל הפר. הזוכה פחות עניין את גלטון. כרטיסי הניחוש דווקא כן. כמומחה לסטטיסטיקה הוא אסף את הכרטיסים, ניתח אותם-סטטיסטית. ו-בינגו! הוא גילה שממוצע הניחושים הקרוב ביותר היה הכי מדויק למשקל הפר, ששקל 547.5 ק"ג. הממוצע היה 543.4. משקל שאפילו המומחים שבבוקרים לא היו הצליחו לאמוד מדויק כל כך.

מאז הוגדר עקרון חכמת המונים על פי מאפיינים ברורים. ההגדרה הישבה והמתומצתת אומרת שחכמתו של ההמון גדולה, בתנאים מסוימים, מחכמתו של המומחה היחיד. על פי רעיון זה, שקלול התשובות שתפיק קבוצה גדולה של אנשים, שאינם מתואמים ביניהם, יהיה לעיתים מדויק יותר מהתשובה הטובה והמלומדת שיפיק מומחה עצמאי.

בשפה מעשית זה אומר שאם אני מבקשת להתקין מזגן ומתלבטת האם לבחור במזגן מפוצל, מיזוג דירתי או לכל חדר מזגן בנפרד אני יכולה לקבל תשובה מדויקת אם אקח בחשבון תשובות של כמה אנשים יחדיו. ב-2014, אחרי יותר ממאה שנה גם משרד המדע הוביל תרגיל של "חכמת המונים" שהיה הראשון והגדול ביותר בישראל. במסגרת התרגיל הוזמן הציבור להשיב על שאלה שמדענים מומחים התחבטו בה - כמה מלח יש בים המלח? ולהוכיח שחכמת ההמון יכולה להיות מדויקת לא פחות מחכמתו של מומחה. הניסוי, שהובל על ידי ליאור צורף, מומחה לחכמת המונים, התנהל על פי ההנחה שממוצע התשובות שייתן הציבור הישראלי יהיה מדויק כמו החישובים לשאלה שערכו מדענים מומחים ממרכז המחקר ים המלח והערבה והמכון הגיאולוגי.

האקדמיה בדרך כלל מצליחה לשמור על בדידות מזהרת, כאשר במוצהר היא שומרת על תרבות אנטי-שיטתית לחברי מועדון בלבד. לאחרונה, נראה שגם שם הדברים משתנים:

מדענים בכל רחבי העולם מתקשים לפענח את מבני החלבונים, המורכבים ממאות ואפילו אלפי תת-יחידות, בדומה לאבני לגו הקשורות אחת לשנייה בשרשרת. השרשרת יכולה להתקפל על עצמה, להיכרך ולהסתלסל ולהתגלגל עד ליצירת צורה תלת-ממדית. זוהי סוגייה קריטית במיוחד עבור מדע הרפואה, מכיוון שחלבונים משחקים תפקיד חשוב בחייהם של תאים אנושים, בחיידקים ובוורוסים.

אם נדע בדיוק כיצד נראה כל חלבון, הרי שנוכל לתכנן תרופות ייחודיות שיוכלו להיצמד לאותו חלבון ספציפי ולשחק אותו.

כדי לסייע בפתרון הבעיה, פיתחו חוקר החלבונים פרופ' דייוויד בייקר ופרופ' זורן פופוביץ' משחק המכונה - Foldit - קפול-אטום". בפני השחקנים הוצגה על המסך שרשרת חלבונת, ועליהם לקפל אותה לכדי חלבון מוגמר תוך כדי שהם מקפידים על כללי יסוד ביוכימיים מסוימים, אותם קל ללמוד ולהבין. הם הפיצו את המשחק, כשהם מעודדים את המשתתפים לשחק בו בחינם, ולהתחרות אחד בשני בקיפול חלבונים.

הגיימרים הצליחו לפתור את הבעיה ולא רק זה. הם הצליחו לפתח אינטואיציה לגבי המשחק והדרך בה השרשראות יתקפלו.

במה השחקנים זכו? הם לא זכו לפרס נובל מיוחד או לתהילת עולם. פרט להנאה מהמשחק הם זכו בתחושה טובה שהם היו שותפים לפיתוח של תרופות מצילות חיים.

מיליארד סינים לא טועים. האמונים?

כדי שחכמת המונים תהיה אפקטיבית ולא נקבל עדר טיפש להפליא צריכים להתקיים שלושה תנאים בסיסיים: **אנחנו שווים כשאנחנו שונים:** כדי שתשובה תהיה מגוונת ותתן חלופות רבות ככל האפשר לבעיה נתונה צריך להישמר האיזון במגוון הדעות.

זו דעותי, בלבד: כדי להצליח לשמור על עצמאות בחשיבה כדאי למנוע מצב בו הדעות יהיו מוטות או שיחקו דעות של אחרים.

בנק דעות: חייב להיות מנגנון שיצבור את כל הדעות וייצג אותן באופן שיאפשר קבלת החלטה מושכלת.

דוגמא נוספת: זהות הגיבור הראשי מטושטשת ולא ברורה מספיק. זה מקשה על הזדהות הקוראים.

וכן: המהפך שעבר הגיבור. המהלך צריך להיות הדרגתי באופן שנחוש את השינוי הפנימי אצל הגיבור.

צריך לזכור. משוב הוא לא ביקורת. משוב פירושו מבחינת הסופר: מה ששב אליי מן הקורא, או מן המומחה.

בביתא יש לנו טופס עם תשובות מובנות למשוב עמיתים, שבו יש תשובות מכוונות כמו: מה שמצא חן בעיניי במיוחד בכתבתך היה...

רציתי לשאול אותך מספר שאלות? ... וכן, אני מבינה שכתבת על...

כמו כן יש מקום לתשובותיה של כותבת היצירה שמסבירה את עצמה, עונה לקהל המגיבות, מה מתקבל על דעתה ומה לא. במה נעזרה והיכן נותרו לה שאלות...

וכאן אנו מגיעים לעוד נקודה חשובה:

מצד אחד צריך הרבה ענווה ורצון אמיתי לתת את הטוב ביותר לציבור כדי לתת יצירה למשוב ולקבל ממנה עצה ותושייה. מצד שני,

צריך לדעת לקבל משוב באומץ, לא להתקפל לגמרי ולא להיבהל. אחרי קבלת משובים אחדים שמספקים מספיק אפשרות להצלבה ולהשוואה, הכותב צריך לשאול את עצמו, מה הוא אכן מקבל מתוך

המשוב, ואיפה זכותו לחשוב אחרת ולהטיע את חותמו האישי, שעליו אינו רוצה לוותר (בדרך כלל אדם חכם שרוצה להתקדם ידע

להתייחס נכונה להערות, במיוחד כאלה ששייכות לדברים בסיסיים בהגנת הנקרא, וכן למכשולים בהשקפת עולם יהודית חלילה ונקודות שהועלו על ידי רוב החברות).

לסיים, אצטט סופרת אחת מ"ביתא" שכתבה באחד מהדיונים על המשוב:

יש דברים שאני ככותבת המאוהבת ביצירתי לא יכולה ממש לראות. ומבט מהצד, בטח כשהוא משתכפל כמה פעמים בתגובות, מספר מה קהל חווה ביצירה שלי ולא רק מה אני מרגישה בה. קהל של סופרות כמו שכאן הוא יותר ממקד, יותר מגדיר, מבהיר, מצביע על הדרוש תיקון וגם מציע הצעות תיקון, בהשוואה לקהל הרחב

שברוך כלל יודע רק לתת ציונים כלליים (מדהים, זועה וכדומה). הטכנולוגיה המתקדמת ממסירה עלינו שפע של אופציות לגייס את חכמת ההמון והגישה היום הולכת ומתקבלת. אם מדובר בעניינים ערכיים וחשובים אנחנו בסופו של דבר אולי נלך למומחה, נשמע את

חוות הדעת המקצועית בקשב רב אך נגיע אליו אחרי שכבר נרטבנו כהוגן.

אני מקווה שאחרי הכתבה הזאת נתייחס אחרת גם לנושאים ילעוסיים שאנחנו חושבות שמיצינו אותם ואנחנו יודעות עליהם כמעט הכל ומה כבר אפשר לחפש. רוח אחרת תלווה אותנו, רוח של ענווה. ואולי אז נזכה להצמיח בתוכנו חכמה אמיתית.

ליחכמה' משותפת מקום? ובאומנות- האם לא מדובר בעיקר בטעם אישי?

לאה פריד שהקימה את "ביתא", הבית לסופרות החדריות מעמיקה את הדיון כי חוות דעת ליצירה היא אומנות בפני עצמה והיא מסבירה

איך עושים את זה נכון.

כתובה היא תקשורת עם הזולת, קרי קהל היעד. הסופר כותב להמונים, והיות וכך הוא חייב לדעת איך מתקבלת היצירה שלו בעיניהם, האם היא מובנת על ידי הקוראים. האם המסר או האמירה שהתכוון להעביר הועברו כראוי ועוד כיו"ב.

כך שכל סופר מעצם היותו כותב סיפורים לעולם, זקוק לדעת ההמונים ולא דווקא מאנשי מקצוע אלא מכל קורא פוטנציאלי. איך

היה לך? מתיש, מעניין, מרתק, משעמם. מה הבנת? מה לקחת? משהו בלבד אותך? ועוד כיו"ב.

אלא מאי? כאן יכולה להיווצר בעיה. איש איש וטעמו, איש איש ורמתו האינטלקטואלית. יכול להיות שקורא אחד יאהב מאד את

הסבטקסט הנסתר שמעניק לו מרחב למחשבה ולקורא אחר זה יפריע.

איך יגיע הסופר למסקנות חד-משמעיות מתוך תגובות רבות ושונות?

בדרך כלל על ידי הצלבה בין המשובים. ככל שהדעות והתשובות המגיעות משכפלות את עצמן, לדוגמא: אם תשעים אחוז עונים שהסוף היה מאכזב אות הוא כי בנקודה זאת הוא צריך לשנות משהו

בכתבתו. אם רק שני אחוזים מתלוננים על סוף מאכזב, זה אומר שזה עניין של טעם אישי של הקוראים ולא בעיה של הסופר.

אך כל הנ"ל עדיין בבחינת משוב חובבני מן השטח. קורא פוטנציאלי יכול לומר: הסיפור די משעמם. אבל לא יוכל להגדיר בדיוק במה

נעוץ היה השעמום. מישהו מקצועי שמבין בספרות יוכל להצביע על הגורמים לשעמום הזה, איך אפשר להחיות את השטח המת, מה אולי

מיותר, ומה ניתן להריץ.

בבית הסופר מהווה קבוצת הסופרות העמיתות את הפונקציה של שני סוגי נותני המשובים.

מחד גיסא הן קהל היעד הראשון הפוטנציאלי שקורא את הסיפור, מתרשם לכאן ולכאן ויש לו גם את מאגר המילים הנכונות והרגישות,

לא לקצץ כפנייים ומצד שני לא לתת מחמאות שבלוניות כמו "מקסים", "מהמם", שאמנם כתגובה ראשונית הן בהחלט משמחות את שולחת היצירה אך אם לא יהיה פירוט ברור למה מקסים - המחמאה תישאר

באוויר בלתי מספקת בעליל.

מאידך גיסא, הן גם קהל מקצועי שמתבונן בעיניים מקצועיות בכתוב וקורא לדברים בשמם, כמו: "לדעתך, תיאור הקונפליקט היה

מוחמץ קצת, יחסית למפלס המתח שהקורא היה נתון בו עד לנקודת השיא. אולי כדאי לחדר יותר את הקרע בין שני הצדדים הלוחמים..."